

Nr 108.

Av herr **Asplund**, om anslag till vissa ändamål för beredande av arbete åt arbetslösa.

De botemedel mot den förhandenvarande ekonomiska kristiden, som föreslås från olika håll, äro liksom resp. skilda uppfattningar om orsakerna till kristiden i många fall mycket ensidiga och skulle, om de lika ensidigt tillämpades, göra det onda "sjufalt värre" utan att ens hjälpa för stunden. Ehuru det icke kan bestridas, att det var den i början av kriget ohejdat pågående exporten av förnödenheter jämte den starkt hämmade importen av varor, som åstadkom den stora varubristen och därav följande prisstegringar, i sin tur framkallande ett ökat behov av betalningsmedel, har man sökt göra gällande, att den egentliga orsaken till dyrtiden skulle vara den ökade sedelmängden. Då man sökt botemedlet mot dyrtiden uti en minskning av denna sedelmängd genom höjt diskonto och minskad kreditgivning, har detta visserligen i någon ringa mån pressat ned varuprisen genom nödtvungna realisationer, men samtidigt ha de svårigheter att hålla produktionen i gång, som uppstått genom de höga råvaruprisen och de på grund av levnadskostnadernas våldsamma stegring så småningom höjda arbetslönerna, blivit i hög grad ökade genom den starka penningåtstramningen och de höga räntorna. Inför detta industriens nödläge glömmar man helt bort den viktigaste förutsättningen för åstadkommande av en konkurrenskraftig produktion, billigare levnadskostnader, och ropar på högre tullar, ehuru sådana givetvis måste fastlåsa dyrtiden och för framtiden lamslå hela vår exportindustri, därmed framkallande en stor permanent arbetslöshet. Det orimliga uti att på en gång fordra höjda tullar, d. v. s. fortsatt dyrtid och en stark nedsättning av arbetslönerna, som sent omsider hunnit upp till komensation av dyrtiden, torde varje normalt tänkande inse, om det också ej så allmänt erkännes. Likaväl som arbetslönernas höjning försiggått *efter* prisstegringen, så måste deras sänkning föregås av en sänkning av varuprisen, komma såsom en

följd av sänkta levnadskostnader. Lika litet som man kan begära att få full kraftprestation av en ångmaskin, som satts på halv kolranson, kan man fordra, att arbetarna, som, i stort sett under krigsåren varit ur stånd att förnya sina persedelförråd och i många fall ännu ej hunnit "äta upp sig" efter tidigare umbäranden, nu skola gå före alla andra och taga hela bördan av "att vrida världen rätt igen".

Vårt lands industri har råkat in i en återvändsgränd, enda utvägen är att gå tillbaka med det hela, icke lägga några hinder i vägen för en sänkning av vår prisnivå till världsmarknadens, även om det har till följd, att en hel del kristidsföretag måste avvecklas och att arbetslösheten för tillfället något ökas. De kvarvarande, mera livskraftiga företagen måste, då krisen är över, intensifiera driften genom ökad användning av maskiner, ökat antal skift per dygn m. m., varigenom anläggnings- och driftskostnader bliva mindre i förhållande till de producerade varumängderna och dessas produktionskostnad lägre, utan att detta behöver ske på bekostnad av arbetarnes *reallöner* eller genom att över hövan förlänga deras arbetstid. Vi måste mera än förut lita till våra stora naturtillgångar, våra skogar, malmer och vattenfall och utveckla de industrigrenar i främsta rummet, som äro baserade på dessas rationella tillgodogörande.

En mycket omfattande arbetslöshet synes vara absolut oundviklig under alla förhållanden. Den försvårade penningtillgången, omöjligheten att i många fall uppehålla produktionen vid de fallande världsmarknadsprisen, den för såväl kommunerna som staten påbjudna sparsamheten i fråga om anslag till olika arbeten, allt samverkar till en ytterligare ökning av den redan stora arbetslösheten. Samhället måste spänna sina yttersta krafter för att så långt möjligt söka förhindra alltför svåra följder av denna arbetslöshet.

I detta hänseende har ju i statsverkspropositionen förebådats en proposition ang. arbetslöshetens bekämpande och reserverats ett anslag av 3 miljoner kronor, en summa som förefaller alltför obetydlig, i synnerhet när man på de flesta andra punkter, där det gällt anslag, som skulle varit ägnade att bereda arbetstillfällen i större utsträckning, helt och hållet låtit leda sig av den i och för sig mycket lovvärda sparsamhetsprincipen, som likväl, när dess tillämpning direkt försvårar möjligheten för människorna att kunna genom arbete livnära sig, ej kan strängt uppehållas utan att motverka sitt eget syfte. Riksdagens båda kamrar ha också redan 1912 enhälligt uttalat sig för, att såväl statens som kommunernas arbeten borde så regleras, att arbetstillfällen beredas vid tider, då arbetslöshet på andra områden uppstår.

Utdelande i större omfattning av rena understöd åt arbetslösa, anses

ju av alla mindre lämpligt. Anordnande av mer eller mindre improduktiva arbeten, såsom makadamslagning o. dyl. utan annat egentligt syfte än att bereda arbetstillfälle, är visserligen att föredraga framför understöd, men långt fördelaktigare såväl ur nationalekonomisk synpunkt som även rent psykologiskt är det att igångsätta eller åtminstone att fortsätta redan påbörjade arbeten, som äro till verklig nytta, de må nu avse att avhjälpa rådande bostadsbrist, kommunikationsanläggningar, nyodlingsföretag, utbyggnad av vattenfall eller andra produktiva företag, som åsyfta ett bättre tillvaratagande av våra naturtillgångar, varigenom den kraftigaste hjälp för industriens återuppbyggande efter krisens slut möjliggöres. Då jag befarar, att den i och för sig, om man helt bortser från det rådande läget på arbetsmarknaden, fullt riktiga sparsamhet vid beviljande av anslag, som förordas i statsverkspropositionen, om den av riksdagen utan vidare accepteras, kan leda till direkt ökning av arbetslösheten och som konsekvens medföra större utgifter för dess bekämpande med mindre valuta för framtiden, har jag ansett mig böra fästa uppmärksamheten på här ovan framförda synpunkter, innan ifrågavarande byggnadsanslag avgöras av riksdagen. I övrigt har min motion närmare sammanhang med den väntade propositionen om åtgärder till arbetslöshetens bekämpande.

Det är icke möjligt att här ingå på ett flertal av de anslag, som äro av ovan antydd beskaffenhet, utan vill jag inskränka mig att göra formligt yrkande endast på ett par punkter.

Om man vill med en viss summa åstadkomma största möjliga mängd arbetsmöjligheter, bör man givetvis utvälja sådana arbetsföretag, som redan äro i gång, äro lätt tillgängliga och försedda med arbetsanordningar och där större delen av kostnaderna utgöras av arbetslöner, d. v. s. där materialåtgången är relativt ringa. Arbetet bör givetvis även vara av den art, att det kan lämpligen utföras av någon av de arbetarekategorier, som äro i väsentlig grad representerade bland de arbetslösa. Jag har nu tillåtit mig peka på två särskilda företag, båda lydande under Vattenfallsstyrelsens förvaltning, utbyggnaden av Harsprångets kraftstation och ombyggnaden av Södertälje kanal.

Vad beträffar *Harsprånget*, har i statsverkspropositionen föreslagits, att för arbetenas fortsättande under år 1921 1,300,000 kronor och under 1922 1,800,000 kronor må få användas utav de utav 1920 års riksdag beviljade, men på grund av riksdagens beslut ej disponibla medlen å 6,000,000 kronor. Därmed skulle en arbetarstam av 100—125 man kunna sysselsättas under nämnda år. Emellertid finnas bostäder färdigbyggda genom Vattenfallsstyrelsen för 400 man, och genom enskilda för ungefär 50 man, varjämte luft-

kompresser med ledningar, bormaskiner, transportanordningar och andra arbetsanordningar samt eljes obegagnad elektrisk kraft från Porjus finnes för en arbetsstyrka mellan 400 och 500 man, för vilka även arbetsledning finnes efter komplettering med en eller två förmän. Det material, som kan åtgå för en ökning av arbetarstammen till nämnda styrka, är huvudsakligen ett ökat behov av dynamit, vilket ju i någon mån kan underlätta den genom nedläggningen av ett flertal gruvfält f. n. minskade avsättningen för våra dynamitfabriker. Kvalificerad arbetskraft finnes i överflöd bland de f. n., enligt uppgift från gruvarbetareförbundet, till ungefär ett tusental uppgående arbetslösa gruvarbetarne i Bergslagen, däri inräknade även organiserade. Att få dessa att antaga arbete i Harsprånget, oaktat dess nordliga läge, torde ej möta svårigheter, då många av dem, som varit arbetslösa större delen av tiden ända sedan 1918, ej tvekat att resa till Spetsbergen eller till Sibirien för att få arbete.

Vad ombyggnaden av *Södertälje kanal* beträffar, lär, om av de 1,900,000 kr., som i statsverkspropositionen avses för båda åren 1921 och 1922, en större del än vad där föreslagits, beviljas för det förstnämnda året, förslagsvis 1,000,000 kronor, ett betydande antal arbetslösa kunna beredas arbete med huvudsakligen jordschaktning, som ej fordrar särskild arbets-skicklighet, och ej heller förutsätter materialanskaffning i större mängd. Att arbetslösheten är synnerligen omfattande i dessa trakter torde vara allmänt bekant.

Sedan Aktiebolaget Elektrosalpeter i november sistlidet år förklarat sig ej önska fullfölja det optionskontrakt å 50,000 kilowatt från Harsprånget, som bolaget 1918 erhöll mot återlämnande av de 12,000 kilowatt Trollhätte-kraft, som i början av världskriget uppläts åt bolaget, (en transaktion, som torde hava ökat årsinkomsten å Trollhätte kraftverk med inemot en miljon kr., och därigenom håller staten fullt skadeslös för hittillsvarande utgifter för Harsprånget och åtskilliga miljoner därutöver, som eventuellt kunna komma att nedläggas där, innan bindande avtal med annan större kraftkonsument ernås), har angelägenheten av Harsprångsarbetenas bedrivande i hela den omfattning, som från början varit påtänkt och som för 1921 skulle krävt ett anslag av 7,500,000 kronor, naturligtvis förfallit. Men på grund av den långa utbyggnadstid, som måste beräknas, innan kraft kan börja levereras från detta fall, om man nämligen vill undvika en synnerligen fördyrande forcering, har ju likväl departementschefen ansett sig böra föreslå arbetenas fortsatta bedrivande, ehuru i starkt reducerad omfattning, så att endast 1,300,000 kronor skulle få användas för 1921 och 1,500,000 kronor för 1922. Då emellertid bostäder och alla nödiga arbetsanordningar finnas för långt

större arbetareantal än som avsetts för dessa anslag, och arbetena därigenom skulle kunna drivas mera rationellt, d. v. s. med mindre administrations-, material och amorteringskostnader procentuellt på utfört arbete räknat, samt avsevärd lindring i arbetslösheten för en för sådana arbeten särskilt kvalificerad arbetarekår kan beredas, så vågar jag föreslå, att vattenfallsstyrelsen måtte i den mån, för det ökade anslaget för 1921, arbete kan beredas sådana arbetslösa, redan under detta år få disponera hela ifrågavarande belopp, eller i runt tal högst 3 miljoner kronor. (Vattenfallsstyrelsen har själv begärt för 1921 4,500,000 kronor, även under förutsättning att bindande avtal om kraftleverans ej kan träffas.)

Om man tillser, att arbetet ej bedrives i större omfattning, än att det samma räcker ett stycke in på nästa riksdag, exempelvis till den 1 mars eller 1 april 1922, så skulle, för den händelse denna arbetsmöjlighet bleve fullt utnyttjad av för arbetet lämpade arbetslösa, ingen annan avvikelse från Kungl. Maj:ts förslag hava skett, än att de arbeten, som avsetts att utföras under loppet av två år och som representera de i förhållande till arbetskvantiteten och kostnaderna mest tidsödande förarbetena vid Harsprånget, bleve färdiga 9 å 10 månader tidigare, att därigenom administrationskostnaderna väsentligt förminskats, och att några hundra arbetslösa kunnat beredas nyttigt arbete. Skulle vid nämnda tidpunkt samma osäkerhet som nu beträffande avsättningsmöjligheterna för kraften från Harsprånget göra sig gällande, har 1922 års riksdag tillfälle att besluta om arbetenas nedläggande, tills avsättningen av tillräckligt kraftbelopp blivit tryggad. De återstående största och kostsammaste arbetena, den stora dammbyggnaden samt avloppstunnels och maskinsalens utsprängning och den senares montering, lära kunna utan fördyrande forcering utföras på en tid av fyra år efter det anslag till färdigbyggandet beviljats.

Då efter Aktiebolaget Elektrosalpeters frånträdande av sitt optionskontrakt den farhågan möjligen kan ha vunnit större utbredning, att det icke längre skulle finnas utsikter för avsättning av kraft från Harsprånget i tillräckligt stor omfattning och till följd därav ett fortsatt arbete där skulle vara liktydigt med ett onyttigt bortkastande av pengar, anser jag mig böra påpeka, att en fabrikation av det slag sagda bolag åsyftat före världskriget alltid ansetts för sin bärighet kräva exceptionellt billig vattenkraft, som huvudsakligen kunnat erhållas vid vissa större i utbyggnad särdeles billiga vattenfall i Norge. Att bolaget dragit sig tillbaka under nuvarande dyra byggnads- och osäkra framtidsförhållanden är därför inte alls att undra på.

Den andra spekulanten på Harsprångskraft, Norrbottens järnverk, som fast kontrakterat 10,000 kilowatt från Porjus från 1 juli 1919, men på grund

av de höga byggnadsprisen ej ännu byggt någon av de planerade elektriska masugnarne, har aldrig velat binda sig med kontrakt för de 30,000 kilowatt från Harsprånget, som bolaget ytterligare anser sig behöva. Bolaget har emellertid sökt uppskov med erläggande av avgift för Porjuskraften till 1925, under förklaring bl. a. att det icke lönade sig att bygga järnverket, förrän säkerhet funnes för erhållande av hela det erforderliga kraftbeloppet 40,000 kilowatt.

Då de flesta av Sveriges större järnverk äro huvudintressenter i Norrbottens järnverk, då järntillverkningen i Sverige, som nu nedgått till inemot hälften av förutvarande årstillverkning, för att återuppnå sin förra ställning synes vara hänvisad till en allmänare övergång till elektrisk masugnsdrift, bör det vara klart för var och en, som ej helt förlorat hoppet om Sveriges framtid, att kraften från Harsprånget, som dock är det i förhållande till sitt kraftbelopp relativt billigaste av alla våra ännu outbyggda vattenfall, och ligger mitt i en av landets på kolved rikaste trakter nära till våra största malmfält, skall vinna avsättning, så snart normala tider återkomma.

Utom till Norrbottens järnverk, torde förvisso Harsprångskraften komma att vinna betydande avsättning till andra industrier i Norrland, exempelvis trämasseindustrien. Dessutom hava ännu ej slutförda försök givit god förhoppning, att förmedels användande som reduktionsmedel av en i Norrbotten i stora massor förekommande grafit, skall kunna uppstå en stor tillverkning av billigare tackjärnssorter, och i förening därmed fosfater för jordbruksändamål samt möjligen även cement.

Allt det ovan anförda representerar visserligen icke den prima säkerhet, som man under uppsvingsåren blivit van att få sig erbjuden, förrän beslut om utbyggande av vattenfall fattats, men kan å andra sidan ingalunda hänföras till utopiernas område, utan måste anses såsom mycket sannolika möjligheter, och borde såsom sådana vara tillfredsställande nog för att riksdagen, med hänsyn till angelägenheten av att bereda tillfälle till nyttigt arbete för därför kvalificerade arbetslösa, skulle kunna medgiva Kungl. Maj:t att låta Vattenfallsstyrelsen redan under innevarande år förfoga över hela det belopp av 2,800,000 eller 3 miljoner kronor, som Kungl. Maj:t föreslagit skulle fördelas på åren 1921 och 1922, att användas till förberedande arbeten vid Harsprångets kraftstation i den mån utöver nu anställda arbetare kvalificerade arbetslösa kunna beredas sysselsättning samt med den begränsning, att arbetena icke avslutas före den 1 mars eller 1 april 1922, till vilken tid riksdagen har tillfälle att besluta, huruvida och i vad mån arbetena skola fortsättas.

Under åberopande av det ovan anförda och med hänvisning till den vidare motivering, som kan komma att lämnas i eventuell motion med anledning av den förebådade propositionen om anslag till arbetslöshetens bekämpande, får jag alltså vördsamligen hemställa,

att riksdagen ville utan att vid avgörande av anslagsfrågor i allmänhet, av den beskaffenhet, att större delen av anslaget kommer att utgå såsom ersättning för arbete, och genom vilkas beviljande för arbetslösa lämpliga arbeten under innevarande år kunna anordnas samt industriens återuppbyggande efter kristidens slut kan avsevärt befrämmas, låta s. k. "statsfinansiella betänkligheter" i alltför hög grad ställa sig hindrande i vägen,

dels medgiva Kungl. Vattenfallsstyrelsen, att utan hinder därav, att bindande kontrakt angående avsättning av kraft från Harsprånget icke kunnat under nu rådande svåra ekonomiska kris uppgöras, under 1921 disponera utav det av 1920 års riksdag under angivna villkor beviljade anslag ett belopp av högst 3 miljoner kronor till fortsättande av arbetena med utbyggnaden av Harsprånget,

dels å tilläggsstat för 1921 för fortsättande av arbetena med Södertälje kanals ombyggnad ett anslag å högst en miljon kronor;

allt under förutsättning att för den ökning av anslagen, som här föreslås utöver de i statsverkspropositionen begärda beloppen, arbete kan beredas därtill lämpade arbetslösa.

Stockholm den 21 januari 1921.

C. I. Asplund.

